

Îndreptări și completări cu privire la situația Bisericii din Moldova în prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu*

Iulian Marcel Ciubotaru

Keywords: *Gheorghe II; Gregory of Neamț; Treaty on June 22, 1553; Bishop; Alexander Lăpușneanu*

Potrivit informațiilor existente la ora actuală în istoriografia română, prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu, începută în luna septembrie a anului 1552, a adus schimbări esențiale în ceea ce privește situația elitei clericale moldovenești, care a fost supusă unui complex proces de restructurare. Prozaismul opiniilor, care alimentează imaginea unui voievod pornit încă de la începutul domniei spre infiltrarea propriilor oameni, inclusiv în structurile administrative ale Bisericii, mi se pare evident¹. Relectura unor izvoare necunoscute unora, ori publicate cu serioase erori de lectură, schimbă această perspectivă², demnă mai degrabă a figura într-o nuvelă romantică, fapt care, precum se știe, s-a și petrecut în realitate.

Prima chestiune îl privește pe mitropolitul Grigorie, fost egumen al Mănăstirii Neamț, devenit, au spus istoricii, poate în cursul anului 1552, dar oricum înainte de 22 iunie 1553³, mitropolit al Moldovei, atunci când este amintit în această

* Cercetare finanțată prin proiectul “MINERVA – Cooperare pentru cariera de elită în cercetarea doctorală și post-doctorală”, cod contract: POSDRU/159/1.5/S/137832, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Fapt observat și de Gh. Pungă, în cuprinsul studiului *Noi considerații privind începutul domniei lui Alexandru Lăpușneanu*, “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»” 18 (1981), p. 551, precum și în Idem, *O scutărie domnească din vremea lui Alexandru Lăpușneanu*, “Analele științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, serie nouă, III, A. Istorie, 30 (1984), p. 43.

² Abia după moartea lui Alexandru Lăpușneanu “fiecare domnie își avu mitropolitul său, exponent politic al dinastiei: e timpul când s-ar putea vorbi de un fel de *cesaropapism* în istoria moldovenească” (Ilie Minea, *Aron Vodă și vremea sa*, I, “Cercetări istorice” 8-9 (1932-1933), 1, p. 114.

³ Alexandru Găină, *Biserica Ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Alexandru Vodă Lăpușneanu (1552-1561; 1564-1568*, “Studii teologice”, seria a II-a, 28 (1976), 7-10 (septembrie-decembrie), p. 659: “se pare că mitropolitul Gheorghe a stat în scaun până către sfârșitul anului 1552, nefiind exclusă însă posibilitatea de a-și fi continuat păstoria și în anul următor (1553), când Lăpușneanu îl va fi înlocuit cu Grigorie de la Neamț”; vezi și Ștefan S. Gorovei, *Note și îndreptări pentru istoria Mitropoliei Moldovei*, I, “Mitropolia Moldovei și Sucevei” 56 (1980), 1-2 (ianuarie-februarie), p. 79; Al. I. Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, în *Hristos în Moldova*, I: *Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei (1401-2001)*, Iași 2001, p. 364-365; Varlaam Meticariu, Niță Dan Danielescu, Ioan Vicovan, *Păstori ai Bisericii și promotori ai culturii. Mitropolii Moldovei de la începuturi până azi*, Iași 2005, p. 35-36.

demnitate într-un act polonez publicat parțial pentru prima oară de către Th. Holban în 1965 și datat 2 iunie 1561⁴, însă redatat de către Ștefan S. Gorovei la 2 iunie 1553⁵. Asupra acestui act, precum și asupra începutului carierei de mitropolit a lui Grigorie de la Neamț vom reveni puțin mai încolo. Până atunci, însă, vom puncta câteva elemente biografice ale acestui personaj.

Deși nu este amintit nicăieri cu titlul de egumen, mitropolitul Grigorie al II-lea⁶ avea metania la mănăstirea Neamț⁷, așa cum dovedește însemnarea așternută pe o *Pravilă* scrisă în august 1557, “cu mâna ierodiaconului Ilarion, ucenicul acestui mitropolit”⁸. Grigorie de la Neamț a condus mitropolia de la Suceava până în 1564 (la 4 februarie 1564 era încă în scaun, pentru că trimitea o scrisoare bistrițenilor prin care se interesa de niște țigani ai Mănăstirii Bistrița, fugiți în Ardeal⁹), după care s-a retras la Neamț unde a trăit până după 28 octombrie 1579, atunci când participă în fața voievodului la un proces¹⁰. De la Grigore Ureche aflăm că mitropolitul Grigorie a oficiat, în calitate de primat al Bisericii moldovenești, sfințirea Mănăstirii Slatina¹¹, fiind amintit și în câteva documente de cancelarie.

Acestea relevă faptul că, după ce s-a retras la Mănăstirea Neamț, fostul mitropolit reprezintă mănăstirea în procesele de judecată în care aceasta a fost

⁴ Theodor Holban, *Documente externe*, “Studii. Revistă de istorie” 18 (1965), 3, p. 274.

⁵ Șt. S. Gorovei, *op. cit.*, p. 79.

⁶ Este numit astfel pentru a fi deosebit de Grigorie Roșca, mitropolit al Moldovei între 1546 și 1551, care avea metania la Mănăstirea Voroneț.

⁷ Mircea Păcurariu, *Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei în veacul al XVI-lea*, “Mitropolia Moldovei și Sucevei” 51 (1975), 3-4 (martie-aprilie), p. 235; Ioan Ivan & Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Iași 1981, p. 284; Matei Corugă, *Gheorghe al II-lea și Grigorie de la Neamț, doi mitropoliți necunoscuți ai Moldovei din secolul al XVI-lea*, “Biserica Ortodoxă Română” 89 (1971), 11-12 (noiembrie-decembrie), p. 1239-1243; autorul susține că atât mitropolitul Gheorghe al II-lea, cât și Grigorie (Nemțeanul) au avut postrigul la Mănăstirea Neamț (“asupra mănăstirii sale de metanie [n. n., a mitropolitului Grigorie] nu poate exista nici o îndoială”). Matei Corugă oferă pentru păstoria mitropolitului Gheorghe al II-lea anii 1551-1554 (*ibidem*, p. 1236). Cu privire la mănăstirea de metanie a mitropolitului Gheorghe al II-lea, Mircea Păcurariu a demonstrat că aceasta poate fi identificată cu Bistrița (vezi M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 236-237).

⁸ Ioan Caproșu & Elena Chiaburu, *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei. Un corpus editat de ~*, I: 1429-1750, Iași 2008, p. 72.

⁹ N. Iorga, *Documente românești din arhivele Bistriței. Scrisori domnești și scrisori private*, partea a II-a, București 1900, p. XXXIX.

¹⁰ M. Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în Idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (ed. a III-a), III, Iași 2004, p. 496; vezi și *Documente privind istoria României* [în continuare: DIR], A. Moldova, veacul XVI, III: 1571-1590, București 1951, p. 124, nr. 155; neluând în calcul actul emis la 20 februarie 1586, Matei Corugă afirmă că uricul de la 28 octombrie 1579, “vorbește pentru ultima dată despre acest mitropolit” (M. Corugă, *op. cit.*, p. 1243).

¹¹ “Domnindu Alecsandru-Vodă țara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit Mănăstirea Slatina, cu multă cheltuială și osârdie, și o au sfințit Grigorie Mitropolitul. É[a]ră la sfințenie, dîcu să hi fostu preoți cu diaconi 117, în anul 7066 (1558), octomvrie în 14” (Grigorie Ureche, *Domnii Țerei Moldovii și viața lor*, în Michail Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei*, a doua edițiune, I, București 1872, p. 210; Constantin Erbicanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei și Sucevei și a catedralei mitropolitane din Iași*, București 1888, p. LVI; N. Iorga, *op. cit.*, partea I, București 1899, p. LVII.

implicată¹², având, deci, atribuțiile unui egumen¹³. Numele fostului mitropolit Grigorie mai apare și în uricul emis la 15 martie 1570¹⁴, precum și în actul de la 20 februarie 1586, atunci când Petru Șchiopul întărește starostelui de Cernăuți, Gavriil, satul Dăvideni din ținutul Neamț¹⁵. Numai că uricul “vorbește” despre o tranzacție financiară care a avut loc, neprecizându-se data când aceasta s-a petrecut. Din acest motiv, nu putem ști dacă la 20 februarie 1586 fostul mitropolit mai era în viață¹⁶ (documentul nu lasă a se înțelege că între timp acesta murise, așa cum opina Mircea Păcurariu).

Din cele expuse până acum se observă că mai bine de trei decenii (1560-1591) nu este amintit în ascultarea de egumen la Neamț niciun personaj, deși, paradoxal, mănăstirea cunoaște în acest răstimp una dintre cele mai “active” perioade: primește danii, cumpără moșii, poartă procese de judecată. Nu întâmplător, această perioadă coincide, în mare parte (dacă nu în totalitate) cu retragerea mitropolitului Grigorie din scaunul de la Suceava (fapt petrecut în 1564) și viețuirea sa în mănăstirea de metanie. Probabil rolul său în organizarea și funcționarea Mănăstirii Neamț în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a fost mult mai mare decât lasă a se înțelege relativ puținele izvoare din care numele acestuia transpare destul de firav.

Revenim cu câteva precizări asupra documentului de la 22 iunie 1553, la care am făcut trimitere mai sus. Inițial, așa cum am precizat, actul a fost publicat parțial (doar componența divanului moldovenesc) de către Th. Holban, în 1965, însă

¹² Vezi actul emis de cancelaria lui Petru Șchiopu la 28 octombrie 1579 (*DIR*, A. Moldova, veacul XVI, III, p. 124, nr. 155).

¹³ Fapt observat și de Matei Corugă: “am putea deduce că el [n. n., fostul mitropolit Grigorie de la Neamț] a condus, până la moarte, obștea mănăstirii Neamț” (M. Corugă, *op. cit.*, p. 1243), preluat și de către Mircea Păcurariu: “S-ar putea ca el să fi condus, după retragerea din scaun, obștea Mănăstirii Neamț” (M. Păcurariu, *Contribuții privitoare la istoria Mitropoliei Moldovei cit.*, p. 237).

¹⁴ *Documenta Romaniae Historica* [în continuare: *DRH*], A. Moldova, VI: 1546-1570 (întocmit de Ioan Caproșu), București 2008, nr. 435, p. 715-719. Mitropolitul care apare în acest act este Grigorie Nemțeanul, așa cum precizează chiar documentul: “rugătorul nostru domn mitropolit Grigorie de Suceava, care odinioară a fost la Neamț” (*ibidem*). Oricum, la 5 februarie 1570, omonimul său, Grigorie de la Voroneț și Probota, cunoscut sub numele de Roșca, murise. Acest din urmă ierarh a viețuit ca egumen, la ctitoria lui Petru Rareș, după propria mărturie, 23 de ani (*ibidem*, nr. 316, p. 557).

¹⁵ *Ibidem*, p. 301, nr. 369.

¹⁶ Mircea Păcurariu consemnează referitor la acest aspect: “se pare că mitropolitul nu mai era în viață [n. n., la data emiterii actului] căci nu era amintit cu deferența cuvenită înaltelor fețe bisericești” (M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 237). Trebuie însă observat că Grigorie nu este numit în acest act “răposatul mitropolit”, așa cum se obișnuia când cel evocat nu mai era printre vii, ci, alături de obștea monahilor, este trecut, de două ori, în aceeași categorie a rugătorilor. În plus, întocmai ca în actul emis la 28 octombrie 1579, Grigorie apare ca “fost mitropolit”, afirmația lui Mircea Păcurariu, redată la începutul acestei note, nefiind justificată. Oricum, controversa în jurul morții mitropolitului Grigorie de la Neamț, plecând de la actul emis la 20 februarie 1586, nu își are rostul, pentru că, așa cum am precizat, uricul amintește despre o tranzacție financiară care a avut loc, neprecizându-se data când aceasta s-a petrecut.

editorul l-a datat greșit la 2 iunie 1561¹⁷. Th. Holban a preluat data eronată de la Rykaczewski, editorul polonez care a publicat în 1862 un rezumat în limba latină al tratatului, rezumat preluat și de către B. P. Hasdeu, care a oferit o traducere românească a acestuia¹⁸. O excelentă imagine a documentului în cauză a fost publicată în perioada interbelică de către Ioan Bogdan, într-un elegant album paleografic¹⁹. Conținutul actului, care cuprinde jurământul lui Alexandru Lăpușneanu către Sigismund August, rege al Poloniei și mare duce de Lituania între 1548 și 1569, a fost reluat de către Ilie Corfus și republicat, de această dată în întregime, însă în variantă poloneză (este vorba, de fapt, de o copie poloneză, ce datează din 1831, identificată într-o arhivă din Polonia), dar și în traducere românească, în primul său volum dedicat documentelor privitoare la istoria românilor culese din arhivele Poloniei²⁰. În sfârșit, varianta originală a tratatului moldo-polon de la 22 iunie 1553, cea slavă, a fost publicată de Ioan Caproșu și Gh. Pungă²¹, în volumul omagial dedicat istoricului Constantin Cihodaru²². Acest tratat este relevant în contextul de față întrucât este singurul izvor care amintește pentru prima și singura oară numele episcopului Grigorie de la Rădăuți, neinclus până acum în listele cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Române²³.

Așadar, în iunie 1553, arhieriei din Moldova erau următorii: mitropolitul Sucevei se numea Gheorghe²⁴, la Roman demnitatea sacerdotală era îndeplinită de cronicarul Macarie, iar la Rădăuți de necunoscutul episcop Grigorie. Despre mitropolitul Gheorghe, deși Matei Corugă a presupus că avea metania la Mănăstirea Neamț, Mircea Păcurariu a demonstrat că își avea postrigul la Bistrița, același autor presupunând că Gheorghe a fost cel care, în intervalul 1548-iunie 1551, a ocupat scaunul episcopal de la Roman, atunci când episcopul Macarie a fost destituit²⁵. Numai că în iunie 1551 Gheorghe nu putea fi episcop la Roman, așa cum s-a

¹⁷ Th. Holban, *op. cit.*, p. 274.

¹⁸ I. Caproșu & Gh. Pungă, *Tratatul moldo-polon din 22 iunie 1553*, în *Istorie și civilizație. Profesorului C. Cihodaru la a 80-a aniversare* (ed. Ion Toderașcu & Ion Agrigoroaiei), Iași 1988, p. 148, precum și nota 15.

¹⁹ Ioan Bogdan, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea/Album paléographique moldave. Documents du XIVe, XVe et XVIe siècle* (publicate cu o introducere și rezumate de N. Iorga), București/Paris 1926, planșele nr. LXXIX și LXXXII (în ultima planșă este redat doar un "fragment din actul de închinare al lui Alexandru Lăpușneanu către regele Poloniei", p. 24).

²⁰ Ilie Corfus, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele Poloniei (secolul al XVI-lea)*, București 1979, nr. 84, p. 166-178.

²¹ I. Caproșu & Gh. Pungă, *op. cit.*, p. 182. datează tratatul la 22 iunie 1563, fapt care nu corespunde realității, întrucât episcopul Macarie, prezent în act, era mort încă din 1558. Așa cum s-a spus, data corectă a încheierii acestui tratat este 22 iunie 1553. Că Ioan Caproșu și Gheorghe Pungă au datat greșit traducerea românească a acestui document nu se poate datora decât unei erori de calcul, întrucât scăzând din 7061 vâleatul 5508 rezultă 1553 și nu 1563.

²² *Ibidem*, p. 153-170 (variante slavă) și p. 171-182 (trad. rom.).

²³ Locul acestuia trebuie plasat între episcopii Teodosie († 1552/1553) și Gheorghe (1556-†1558).

²⁴ Acesta nu fost înlăturat din scaun de către Alexandru Lăpușneanu, așa cum opina Scarlat Porcescu (vezi *Episcopia Romanului* (carte tipărită cu binecuvântarea Prea Sfințitului Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor), Roman 1984, p. 166].

²⁵ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 232.

presupus, întrucât un act de la 21 martie 1551 ne arată ierarhii Moldovei din acel moment: Grigorie (Roșca) mitropolit, Macarie – episcop la Roman și Mitrofan – episcop la Rădăuți. Așadar, Macarie revenise în scaunul episcopal înainte de 24 mai 1551²⁶, atunci când, potrivit lui Constantin Rezachevici, Ștefan Rareș a fost ales domn al Moldovei, fără însă a primi de la sultan “schiptul domniei Moldovei”, fapt care s-a petrecut la 11 iulie 1551, după ce cu exact o lună în urmă fusese uns domn de către cărturarul episcop al Țării de Jos²⁷.

Acest Gheorghie (care apare întâia dată ca mitropolit într-un uric emis la 7 octombrie 1551²⁸), amintit în tratatul de la 22 iunie 1553, este vlădica pe care Ioan Vodă cel Cumplit²⁹ l-a ars de viu în 1572³⁰, deci când nu mai ocupa de mult nicio demnitate bisericească. Călugărul Azarie, pentru că de la el avem știrea despre arderea de viu a vlădicăi Gheorghie, face un portret nu tocmai pozitiv acestui ierah. Cronicarul precizează: “Dacă se afla pe undeva aur, se repezea și-l aducea la dânsul [n. n., Ioan Vodă cel Cumplit], căci era robul aurului. A lipsit chiar și pe ostași de leafa lor. A aruncat și pe episcopul Gheorghie în focul atotmistuitor, *căci și acesta era lacom și foarte sgârcit* [s. n.] și a pus mâna pe averea lui care era mare”³¹.

În ceea ce îl privește pe mitropolitul Grigorie de la Neamț, nu se știe, deocamdată, nimic despre activitatea sa dinainte de a fi ales mitropolit al Moldovei. Am bănuț că a ocupat demnitatea de egumen la Mănăstirea Neamț, ipoteză care, coroborată cu însemnarea din 1557, devine destul de solidă.

²⁶ Scarlat Porcescu a presupus că revenirea lui Macarie trebuie să se fi petrecut în “iunie-iulie 1551”, deci “în vara anului 1551” (vezi *Episcopia Romanului* cit., p. 161, 165). În urma lecturii uricului emis la 21 martie 1551, această opinie nu mai poate fi susținută.

²⁷ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova*, I: *Secolele XIV-XVI*, București 2001, p. 602, 604, 804.

²⁸ DRH, A. Moldova, VI, nr. 69, p. 123. Ulterior, “rugătorul și părintele nostru chir Gheorghie mitropolit de Suceava” este amintit și la 19 februarie 1552 (*ibidem*, nr. 74, p. 128-129). Uricel în cauză, alături de tratatul de la 22 iunie 1553, contrazice afirmația potrivit căreia “Mitropolitul Gheorghe de la Bistrița este menționat ca mitropolit într-un singur act, din 19 februarie 1551” (M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, Iași 2004, p. 414).

²⁹ Acesta a fost primul domn din Moldova care “a fost trimis de la Constantinopol fără întrebarea țării; n-a avut opoziție boierească. Numai episcopatul moldovenesc a combătut actele domniei lui” (I. Minea, *op. cit.*, p. 113).

³⁰ Episod amintit de cronicar în letopisețul său (Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 224-225). Surorile fostului mitropolit de Suceava, Nastasia călugărița și Nasta, dăruiesc, în iulie 1583, Mănăstirii Bistrița satele Tâmpeschi și Mânjești, “ca să le fie lor de pomenire ca și fratelui lor, fostului mitropolit Gheorghie” [DRH, A. Moldova, VII: 1571-1584 (întocmit de Ioan Caproșu), București 2012, nr. 490, p. 597-599]. Pe baza acestor documente, s-a demonstrat că mitropolitul Gheorghie al II-lea avea “stare boierească”, întrucât “facea parte dintr-o familie care avea dreptul să dețină proprietăți și se lupta pentru rotunjirea lor” (Șt. S. Gorovei, *Originea socială a înaltului cler monahal*, “Arhiva Genealogică” 2 (7) (1995), 3-4, p. 184-185).

³¹ *Cronica lui Azarie, în Cronicele slavo-române din secolele XV-XVI* (publicate de Ion Bogdan, ed. revăzută și completată de P. P. Panaitescu), București 1959, p. 149 (varianta românească). Analiza documentelor păstrate emise de cancelaria țării în vremea lui Ioan Vodă cel Cumplit a demonstrat că Biserica nu s-a bucurat de mari privilegii din partea acestui domn (Const. A. Stoide, *Frământări în societatea moldovenească la mijlocul secolului al XVI-lea*, “Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»” 11 (1974), p. 82-89).

Același istoric bisericesc (Mircea Păcurariu) nota în 1975: “În 1552, în locul lui Gheorghe, Alexandru Lăpușneanu a așezat ca mitropolit pe Grigorie II, cu metania la Neamț [...] [n. n., despre care], deși s-a susținut că a păstorit în scaunul mitropolitan până în 1554, deci și în timpul lui Alexandru Lăpușneanu, noi credem că a păstorit numai până la sfârșitul anului 1552, când la 1 septembrie acel an, Ștefan Rareș a căzut victimă unui complot boieresc, iar tronul a fost ocupat de Alexandru Lăpușneanu. Acesta a pedepsit pe boierii din partida Răreșeștilor, care îl voiseră domn pe un oarecare Joldea, poruncind să fie sugrumată și văduva lui Petru Rareș [...]. Și fiindcă mitropolitul Gheorghe fusese omul de încredere al lui Ștefan Rareș, a fost înlăturat și acesta. Așa ne explicăm faptul că mitropolitul Gheorghe împreună cu boierul Negrilă și cu alți mari boieri, nemulțumiți de Alexandru Lăpușneanu, erau organizatorii unui complot, cerând polonilor și turcilor înlăturarea lui Lăpușneanu”³².

Am redat acest citat mai cuprinzător, întrucât opinia lui Mircea Păcurariu sintetizează cel mai bine o percepție istoriografică, preluată ulterior de reputați specialiști. Numai că, potrivit observațiilor anterioare, momentul 22 iunie 1553, considerat până acum piatră de hotar în ceea ce privește începutul păstoririi în scaunul de la Suceava a mitropolitului Grigorie, devine dată de necontestat a sfârșitului aproximativ a păstoririi mitropolitului Gheorghe al II-lea. Acesta trebuie să fi rămas în scaunul mitropolitan cel puțin în cursul anului 1553, poate și în prima jumătate a anului 1554 (așa cum corect a presupus Matei Corugă, primul care a scos la lumină păstoria mitropoliților Gheorghe al II-lea și Grigorie de la Neamț), întrucât prima atestare a mitropolitului Grigorie în această demnitate datează de la 15 decembrie 1554, în cuprinsul unei însemnări așternută pe *Tetraevangelul* dăruit mănăstirii la această dată de către logofătul Grigorie Fierăie. Nu știm, deocamdată, care este explicația faptului că în actul original numele mitropolitului moldovean este Gheorghe, iar în copia poloneză, realizată în 1831, numele mitropolitului de la Suceava este “Hrehorie”. Este posibil ca cel care a efectuat copia să fi realizat o confuzie între mitropolitul de la Suceava și episcopul de la Rădăuți, care, așa cum am precizat, se numea tot Grigorie. În privința acestui din urmă personaj lucrurile sunt, iarăși, destul de neclare, numai că același tratat (de la 22 iunie 1553) are, cel puțin așa credem, menirea de a face lumină și în acest caz. Presupunem că **Episcopul Grigorie din iunie 1553 este unul și același personaj cu viitorul mitropolit al Moldovei, care avea metania la Mănăstirea Neamț**. Despre acest episcop de Rădăuți nu știm, deocamdată, nimic. Numai că, așa cum am văzut, nici despre mitropolitul Grigorie Neamțeanul nu știm, din sursele cunoscute până acum, să fi ocupat vreun scaun episcopal înainte de a deveni întâistătător la Bisericii Moldovei, fapt care s-a petrecut după 22 iunie 1553, dar înainte de 15 decembrie 1554. Este greu de crezut că Grigorie a trecut din ascultarea de egumen la Neamț direct în cea de mitropolit al Sucevei.

³² M. Păcurariu, *Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei* cit., p. 232, 235. Cinci ani mai târziu, Ștefan S. Gorovei preciza și el: “[n. n., din cuprinsul actului] se vede că, la acea dată, Gheorghe al II-lea fusese deja înlocuit, fără să putem preciza dacă înlocuirea a survenit în toamna anului 1552, sau în primele luni ale celui următor” (Șt. S. Gorovei, *Note și îndreptări* cit., p. 79).

Așa cum am arătat mai sus, cel care a făcut cunoscută păstoria în scaunul mitropolitan moldovean al lui Grigorie Neamțeanul a fost Matei Corugă. Evident, nefiindu-i cunoscut actul de la 22 iunie 1553 în varianta slavonă, Matei Corugă nu a putut să alcătuiască o biografie completă a acestui ierarh. Astăzi, în urma acestor considerații, credem că Grigorie de la Neamț a fost la început egumen al acestei mănăstiri, a devenit episcop la Rădăuți în prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (înainte de 22 iunie 1553) și a rămas în această demnitate până înainte de 15 decembrie 1554, când deja îl întâlnim ca mitropolit al Moldovei. A ocupat scaunul mitropolitan până în 1564, deci până la începutul celei de-a doua domnii a lui Alexandru Lăpușneanu, când, cel mai probabil, a fost scos din scaunul de ierarh pentru că, în noiembrie 1561 citise molitva de domnie lui Despot-vodă³³. De la Grigore Ureche aflăm că noul mitropolit al Moldovei, cel care l-a înlocuit pe Grigorie, a fost Teofan al II-lea³⁴, ucenic al episcopului-cronicar Macarie, ctitorul Mănăstirii Râșca.

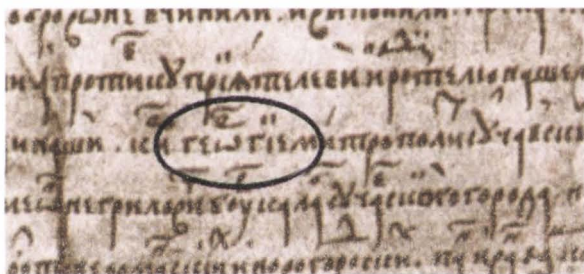
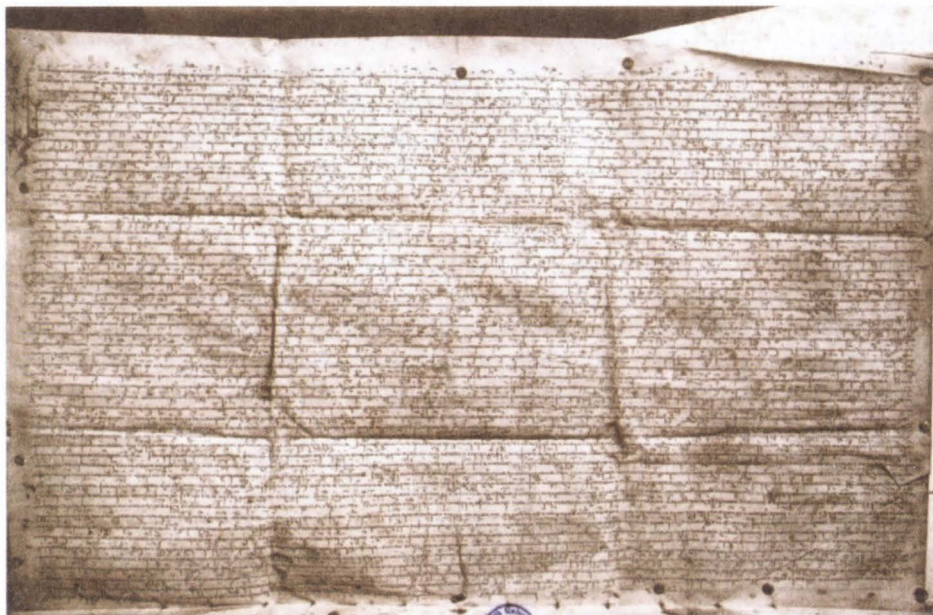
Ca într-un joc de puzzle, construcțiile istoricilor care s-au ocupat de aceste probleme se prăbușesc, pentru a face loc unei imagini definitive a ierarhilor din Moldova în prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu: mitropolitul Gheorghe al II-lea nu a fost înlăturat din scaunul de ierarh în septembrie 1552, ci și-a exercitat atribuțiile de primat al Bisericii Moldovlahiei până în 1554, iar cel care i-a urmat în scaunul mitropolitan a fost episcopul de la Rădăuți, Grigorie, fost egumen nemțean.

Acestea sunt doar câteva observații rezultate în urma apelului la izvoarele originale, chiar dacă, în cazul de față, baza de plecare a constituit-o un singur document. Nu avem nicio îndoială că sunt și alte situații în istoria Bisericii noastre, precum aceasta, care merită pe deplin și așteaptă o investigație minuțioasă din partea celor pentru care munca cu documente este esențială. În fond, izvoarele rămân aceleași, însă opiniile istoricilor nu.

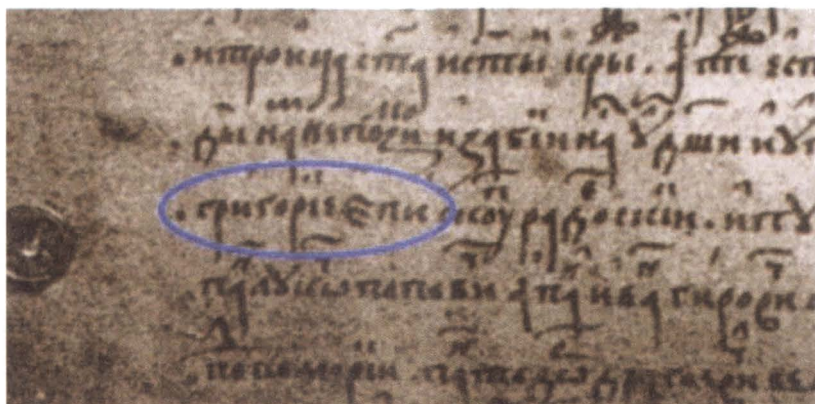
³³ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 212.

³⁴ Însuși Mitropolitul Teofan al II-lea era cu metania de la Mănăstirea Râșca. Acest ierarh a condus Biserica Moldovlahiei în nu mai puțin de trei rânduri: 1564-1572, 1578-1581, 1582-1588. Spre sfârșitul vieții s-a retras la Mănăstirea Dochiaru de la Muntele Athos, acolo unde încă se păstrează mormântul său (M. Păcurariu, *Listele cronologice cit.*, p. 496). Pentru inscripția pietrei de mormânt a mitropolitului Teofan, a se vedea Florin Marinescu & Nikolaos Mertzimekis, *Ieremia Movilă și ajutorul acordat unor mănăstiri de la Muntele Athos*, în *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească*, II: *Ieremia Movilă. Domnul. Familia, Epoca, Sfânta Mănăstire Sucevița*, 2006, p. 190 (vezi și fig. 3-7). Unii istorici l-au considerat pe mitropolitul Teofan al II-lea rudă cu Gheorghe Movilă, spunându-i Teofan Movilă (vezi Ioan V. Dură, *Figuri de ierarhi moldoveni: mitropolitul Gheorghe Movilă*, "Biserica Ortodoxă Română" 89 (1971), 1-2 (ianuarie-februarie), p. 191, republicat în *Movileștii. Istorie, cultură, spiritualitate*, I: "Casa noastră Movilească", Sfânta Mănăstire Sucevița, 2006, p. 121-142). Este drept, din inscripția pietrei de mormânt a lui Teofan al II-lea, păstrată la Mănăstirea Dochiaru, știm că acesta era rudă cu Elisabeta Movilă, soția lui Ieremia, ceea ce ar sugera că această înrudire trebuie căutată în familia părinților Elisabetei Movilă. De altfel, Ilie Minea îl considera pe Teofan al II-lea membru al familiei părcălabului de Hotin, Gheorghe Lozonschi (I. Minea, *op. cit.*, p. 116), așadar, nicidecum nu i se poate spune Teofan Movilă.

Anexa 1. Varianta slavă a tratatului de la 22 iunie 1553, în care apare numele mitropolitului Moldovei (Gheorghie) și cel al episcopului de Rădăuți (Grigorie), *apud* Ioan Bogdan, *Album paleografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea/Album paléographique moldave. Documents du XIVe, XVe et XVIe siècle* (publicate cu o introducere și rezumate de N. Iorga), București/ Paris 1926, planșa nr. LXXIX.

... chir Gheorghie mitropolitul Sucevei...

...chir Grigorie Episcopul Rădăuților și al Putnei...

Corrections et ajouts concernant la situation de l'Église du Moldavie dans le premier règne d'Alexandre Lăpușneanu (résumé)

Cet article vise à examiner et à corriger certaines opinions historiographiques sur le début et la fin des fonctions ecclésiastiques exercité par les métropolites Gheorghe II de la Moldavie et Grégoire du Neamț. Cet études complète la biographie de ces personnages est complétée maintenant, après les contributions présentée par Matei Corugă, en 1971, grâce à la relecture des sources documentaires publiées antérieurement, mais avec des erreurs dues à une traduction en langue polonaise du XIXième siècle. Ainsi, nous pouvons savoir, après l'analyse du traité moldo-polonais du 22 Juin 1553, que le métropolite Gregoire Neamțeanul occupait, avant d'être nommé métropolit, le siege d'évêque à Rădăuți, parce qu'il est attesté dans cette dignité dans ce document. Du point de vue de l'histoire ecclésiastique, l'acte de 22 Juin 1553 est extrêmement important, même s'il n'est pas été publié, encore, sans les erreurs signalées tout au long de cet article.